

Hoe diep is het water tussen Vlaanderen en Nederland?

Dossier grensoverschrijdende Schelde-initiatieven

De Schelde heeft door de geschiedenis heen steeds een diepe indruk gemaakt op haar oeverbewoners en passanten. Superlatieven als 'een water zonder weer-ga', 'een stroom natuurtalent' of 'een rivier met vele gezichten' zijn maar enkele van de voor deze rivier verzonnen - en steevast nog veel te bescheiden - omschrijvingen. Met een totale lengte van 350 km, een stroomgebied van 21.000 km² bewoond door ca. 10 miljoen mensen, en een uitzonderlijk ver landinwaarts optredende getijdenwerking (160 km!), is de Schelde geen klein bier. Geboren en getogen in Frankrijk, zich thans een weg banend naar volwassenheid op Waals, Brussels en Vlaams grondgebied, en finaal aanzwellend tot een wereldstroom in een Nederlandse bedding, creëert deze levensader een onlosmakelijke band tussen gewesten en staten, gewild of ongewild. Dit feit in combinatie met de immense invloed die de Schelde heeft op leven en werken aan beide zijden van de grens, maakt(e) van deze waterloop ook een omstreden rivier. Zo moest Antwerpen lijdzaam toezien hoe de Noordelijke Nederlanden de Schelde in 1585 afsloten, een catastrofale situatie die aanhield tot in 1792! Pas bij het Scheidingsverdrag tussen Nederland en België van 1839 werd de

vrije vaart door de (Wester)Schelde geregeld. Gelukkig zijn in de loop der tijden steeds meer afspraken gegroeid rond o.a. scheepvaart, waterkwaliteit en onderzoek, en ziet de toekomst er nu zonder meer hoopgevend uit.

In deze bijdrage zochten we voor u uit welke grensoverschrijdende Vlaams-Nederlandse initiatieven en samenwerkingsverbanden zoal bestaan op bestuurlijk, wetenschappelijk en educatief/informatief vlak, die de Schelde en bijrivieren als thema hebben. Voor alle duidelijkheid: een resem samenwerkingen op andere terreinen, of gezamenlijke initiatieven die niet specifiek met de Schelde zijn begaan (bv. samenwerkingsverband tussen provincies Oost- en West-Vlaanderen en Zeeland in het kader van Euregio Scheldemond bv. m.b.t. krekens en polders) komen in dit bestek niet aan bod. Ook multilaterale projecten waarin geen expliciet Nederlands-Vlaamse samenwerking rond de Schelde optreedt (bv. Interreg IIIb projecten 'FraMe': <http://www.frameproject.org> en 'Floodscape') vallen buiten het bestek van dit artikel. Hopelijk kan dit beknopte dossier voor de lezer een aangrijpingspunt zijn om 'tussen het riet de Schelde te blijven zien'?

De Schelde met haar vele gezichten maakt steeds weer diepe indruk op haar oeverbewoners en toevallige passanten. Anderzijds zorgde haar grensoverschrijdend karakter in het verleden wel eens voor spanningen tussen de verschillende oeverstaten. Tegenwoordig lijkt de toegenomen samenwerking tussen de oeverstaten de bovenhand te halen (MD)

Met een totale lengte van 350 km, een stroomgebied van 21.000 km² bewoond door ca. 10 miljoen mensen, en een uitzonderlijk ver landinwaarts optredende getijdenwerking (160 km!), is de Schelde geen klein bier. Geboren en getogen in Frankrijk, zich thans een weg banend naar volwassenheid op Waals, Brussels en Vlaams grondgebied, en finaal aanzwellend tot een wereldstroom in een Nederlandse bedding, creëert deze levensader een onlosmakelijke band tussen gewesten en staten, geweld of ongewild (ProSes)

Het ontstaan van de Internationale Scheldecommissie

België en Nederland zijn reeds decennialang in moeizame onderhandelingen verwickeld over de zogenaamde 'Waternverdragen'. Deze moesten leiden tot afspraken over de grensoverschrijdende gewenste kwaliteit en hoeveelheid Schelde- en Maaswater. Ook de voor Vlaamse havens zo belangrijke discussies over de verruiming van de Schelde maakten hiervan deel uit. Moeilijke discussies die best wel een duwtje in de rug konden gebruiken. En die gunstige wind kwam er. Enerzijds zorgde de Belgische staatshervorming ervoor dat de afzonderlijke gewesten nu zelf internationale verdragen konden sluiten. Anderzijds kwam in 1992, onder impuls van de Verenigde Naties, het Verdrag van Helsinki tot stand. Dat verdrag legde oeverstaten van

grensoverschrijdende rivieren op om samen te werken in riviercommissies met het oog op een beter en gemeenschappelijk beheer. Op basis hiervan werden de gesprekken over de Waternverdragen hervormd en kwam het Verdrag inzake de Bescherming van de Schelde tot stand. Frankrijk, het Waalse en Brusselse hoofdstedelijk gewest en Nederland tekenden dit verdrag op 26 april 1994 te Charleville-Mézières. Vlaanderen volgde op 17 januari 1995. Het was dit verdrag dat leidde tot de oprichting van de Internationale Commissie voor de Bescherming van de Schelde (ICBS/CIPE), dat zijn werkzaamheden nog hetzelfde jaar startte. In 2002 werd de ICBS omgedoopt tot ISC.

Voor wie alles wil weten over de geschiedenis van de waternverdragen tussen België en Nederland is dit een aanrader: 'Goede nabuurschap? De waternverdragen tussen België en Nederland 1960-2002', een boek uitgegeven bij Academia Press en geschreven door Stephan Vanfraechem – ISBN 90 382 0442 6 (VL)

Bestuurlijke samenwerking

De Schelde van bron tot monding: multilateraal optreden van vijf oeverstaten

• De Internationale Scheldecommissie

Als we het hebben over bestuurlijke samenwerking voor het volledige bekken van de Schelde van bron tot monding, dan is een centrale rol opgeëist door de **Internationale Scheldecommissie** (ISC: <http://www.ISC-CIE.com>). De ISC profileert zich met name in het verzamelen en evalueren van gegevens over de bronnen van verontreiniging van de Schelde en in het opvolgen van de kwaliteit van de Schelde. Maar ook het opstellen van streefdoelen en actieprogramma's om de waterkwaliteit en het ecosysteem van de Schelde te behouden en te verbeteren staan hoog op de agenda. Het **Schelde Actieprogramma** (SAP: <http://www.isccie.com/Linkedfiles/SAPboek2001.pdf>; eerste fase: 1998-2003) is hier als het ware de concretisering van. Het voorziet in een groot aantal acties die finaal moeten leiden tot het vaststellen en behalen van gezamenlijke kwaliteitsdoelstellingen voor het Scheldewater en de rest van het ecosysteem. En omdat "meten weten is", werd onmiddellijk een homogeen meetnet van 13 bemonsteringspunten operationeel gemaakt. Met dit meetnet van bron tot monding kan de ISC nagaan hoe het met de Scheldekwaliteit is gesteld en of het gevoerde beleid zijn vruchten afwerpt.

• Ook Europa trekt mee aan de kar

Maar ook Europa liet zich niet onbetuigd. De stemming door het Europees Parlement van de **Europese Kaderrichtlijn Water** (KRW) op 23 oktober 2000, verhoogde immers de druk voor een nog intensere structurele samenwerking tussen oeverstaten binnen globale stroomgebiedsdistricten. Hierdoor kon een nieuw **Scheldeverdrag** niet uitblijven. Dit nieuwe Scheldeverdrag werd op 3 december 2002 door de vijf betrokken overheden ondertekend en mocht dan ook de geschiedenis in als het 'Verdrag van Gent'. De bedoeling was duidelijk: de uitvoering van de Kaderrichtlijn Water mogelijk maken. Tevens werd ICBS hier officieel omgedoopt tot ISC en beslisten de vijf reeds zetelende ISC-partners om ook de Belgische Federale Regering mee op te nemen binnen de ISC. Ook kwam men overeen om het toepassingsgebied van de ISC uit te breiden tot het oppervlaktewater, het grondwater en het kustwater in het ganse stroomgebied.

De ISC streeft o.a. naar de totstandkoming van één enkel stroomgebiedbeheersplan voor het volledige grensoverschrijden-

de stroomgebiedsdistrict van de Schelde tegen uiterlijk eind 2009. De implementatie van de KRW voor wat betreft de Schelde zal worden getest binnen het **SCALDIT project** (2003-2005: <http://www.scaldit.org>). Dit ambitieuze Interreg IIIB NWE-project wordt uitgevoerd door de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM), de Direction Générale des Ressources Naturelles et de l'Environnement (DGRNE), het Ministerie van Verkeer en Waterstaat DG Water, het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM-IBGE), la Direction Régionale de l'Environnement Nord- Pas de Calais (DIREN) en de Provincie Zeeland. Omdat SCALDIT het enige pilootproject binnen Interreg IIIB NWE is dat een volledig internationaal stroomgebiedsdistrict behelst en zowat alle mogelijke problemen de revue laat laten, zal dit project een aanzienlijke bijdrage leveren tot de Gemeenschappelijke Implementatiestrategie in de Europese Unie en de Kandidaat-lidstaten. Een testcase van groot formaat dus!

Het tijgebonden deel van de Schelde: werkerterrein voor bilateraal overleg Nederland-België/Vlaanderen

Ook op bilateraal vlak bestaan commissies die gemeenschappelijke Schelde-belangen onder de loop nemen. Binnen deze samenwerkingsverbanden ligt het accent integraal op het estuariene deel van de rivier, het deel dus van Gent tot en met de Scheldemonding.

Niet toevallig hebben de oudste samenwerkingsverbanden te maken met scheepvaart. Reeds sinds het Belgisch-Nederlandse Scheidingsverdrag van 1839 zitten beide landen vier keer per jaar beurtelings te Antwerpen en Vlissingen samen aan tafel in de **Permanente Commissie van Toezicht op de Scheldevaart (PC)**.

Deze in Antwerpen gevestigde commissie houdt van oudsher toezicht op de verschillende diensten die de scheepvaart bestemd voor de Vlaamse Scheldehavens ondersteunen (zoals beloodsing, vaarwegmarkering, Schelderadarketen). De goede Vlaams-Nederlandse relatie in het werkveld hebben er intussen toe geleid dat sinds 1 januari 2003 een Gemeenschappelijk Nautisch Beheer (GNB) op de Schelde is ingevoerd, met als doel een veilige en vlotte afwikkeling van het scheepvaartverkeer. Hierbij fungeert de PC, ondersteund door de Schelde Directeuren Vergadering (SDV), als Gemeenschappelijk Nautisch Orgaan (GNO).

Regels voor het loodsen van de Scheldevaart en de organisatie van de huidige samenwerking tussen beide loodsdiensten zijn vastgelegd in het Schelde-reglement. Verkeersbegeleiding is al voor

Het Schelde Coördinatie Centrum te Vlissingen herbergt het Beheer- en Exploitatieteam van de Schelderadarketen en de cel Gemeenschappelijk Nautisch Beheer (ASB)

een belangrijk deel op gemeenschappelijke leest geschoeid, via het VTS-SM (Vessel Traffic Services Scheldemonden). Beide partners beheren en exploiteren gezamenlijk de ScheldeRadarketen, in de schoot van het **Beheer- en Exploitatieteam Schelderadarketen** (BET-SRK: gevestigd in het Schelde Coördinatie Centrum te Vlissingen). Deze laatste ressorteert aan Nederlandse zijde onder de Scheepvaartdienst Westerschelde van Rijkswaterstaat. Aan Vlaamse zijde is het de afdeling Scheepvaartbegeleiding van AWZ die coördineert en uitvoert.

Daarnaast is er de **Technische Scheldecommissie** (TSC: cfr. <http://www.scheldenet.be> onder 'beleid en beheer'). Deze werd reeds in 1948 opgericht door de betrokken ministers van België en Nederland. Bedoeling was om afspraken mogelijk te maken inzake technische kwesties zoals waterinfrastructuurwerken maar ook inzake algemeen beheer. De TC functioneert in feite als een soort voorportaal voor het overleg van Vlaamse en Nederlandse politici. Ze wordt voorgezeten door de Directeuren-generaal van respectievelijk de administratie Waterwegen en Zeewezen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en het Directoraat Generaal Water van het Nederlandse ministerie van Verkeer en Waterstaat. De huidige taak van de Technische Scheldecommissie komt voort uit het verdrag inzake de verruiming van de vaarweg in de Westerschelde, opgesteld in 1995.

Het is binnen deze ambtelijke commissie dat Nederland en Vlaanderen de nood-

De Radarcentrale op de westelijke havendam te Zeebrugge vormt het kopstation voor de gemeenschappelijk beheerde Schelderadarketen (ASB)

Met de Lange Termijn Visie 2030 (januari 2001) willen Vlaanderen en Nederland voor langere tijd richting geven aan het beleid rond het Schelde-estuarium. Ze kiezen hierbij resoluut voor een toekomstig beheer gericht op de drie prioritaire functies: natuurlijkheid van het fysische en ecologische systeem, veiligheid tegen overstromingen (en t.a.v. transport van gevaarlijke stoffen) en toegankelijkheid van de Scheldehavens (MD)

zaak en de gevolgen van baggerwerken en verruiming analyseren. Na een eerste verruiming in de jaren '70, en de realisatie van een tweede verruiming (het zogenaamde '48/43/38 voet verruimingsprogramma' volgens het Verruimingsverdrag van 1995) tussen juli 1997 en juli 1998, is Vlaanderen nu vragende partij voor een bijkomende verdieping om ook schepen met een diepgang tot 14 m (46 voet) getij-ongebonden van en naar Antwerpen te kunnen laten varen. Een grote ingreep die effect kan hebben op bv. de erosie van slikken en schorren of op de kans op over-

stromingen verder stroomopwaarts. Dit leidde, mede o.i.v. strubbelingen eind de jaren '90 over het tot op vandaag niet gerealiseerd geraken van de geplande natuurcompensatiemaatregelen bij de tweede verruiming van de Westerschelde, tot de opmaak van een **Lange Termijn Visie 2030** voor het ganse Schelde-estuarium (LTV-S). Met dit ambtelijk document (januari 2001) willen Vlaanderen en Nederland voor langere tijd richting geven aan het beleid rond het estuarium. Ze kiezen hierbij resoluut voor een toekomstig beheer gericht op de drie prioritaire functies: veiligheid tegen over-

stromingen (en t.a.v. transport van gevaarlijke stoffen), toegankelijkheid van de Scheldehavens en natuurlijkheid van het fysische en ecologische systeem. Ook geeft de LTV-S aan wat de gevolgen zijn voor andere, als minder prioritair beschouwde functies zoals recreatie, transportinfrastructuur, landbouw/visserij en zandwinning.

In twee hieropvolgende Memoranda van Overeenstemming tussen Vlaanderen en Nederland bereikten de respectievelijke regeringen een consensus over de gestelde doelen (Kallo, 5 februari 2001) en bepaalden ze (Vlissingen, 4 maart 2002) dat een

'Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium' diende te worden opgesteld. Voor het uitwerken van deze visie op de middellange-termijnontwikkeling richtte de Technische Scheldecommissie een projectorganisatie op met de naam **ProSes** (Projectdirectie ontwikkelingsschets Schelde-estuarium: <http://www.proses.nl>) en gevestigd te Bergen-op-Zoom. ProSes screent concrete maatregelen en projecten op hun maatschappelijke, ecologische en technische haalbaarheid en heeft als doelstelling een integraal pakket van maatregelen voor de middellange termijn (2010) samen te stellen rondom de hoger genoemde prioritaire functies (= Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium). Eén van de opvallendste mogelijke projecten betreft het herstellen van de historische verbinding tussen de Ooster- en Westerschelde (de zogenaamde Overschelde) om de hoogwaterstanden bij stormvloed te verlagen en dus de veiligheid te verhogen. Ook de actualisatie van het

Sigmaplan (<http://www.sigmaplan.be>) behoort tot de ontwikkelingsschets. Gelet op het specifieke karakter van het Sigmaplan worden de onderzoeken hiertoe uitgevoerd door de afdeling Zeeschelde van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Verder wordt gedacht aan een verdergaande verruiming van de vaargeul tussen Vlissingen en de haven van Antwerpen tot een maximale getijongebonden vaart met een diepgang van 14 meter.

Voor het uitwerken van een visie op de middellange-termijnontwikkeling van het Schelde-estuarium richtte de Technische Scheldecommissie een projectorganisatie op met de naam ProSes (Projectdirectie ontwikkelingsschets Schelde-estuarium: <http://www.proses.nl>). Dit enthousiaste Vlaams-Nederlandse team, gevestigd te Bergen-op-Zoom, screent concrete maatregelen en projecten op hun maatschappelijke, ecologische en technische haalbaarheid en bouwt zo mee aan de Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium. Op de foto zijn te zien: projectdirecteur Huub van Zwam (links) en adjunct-projectdirecteur Jos Claessens (rechts) (ProSes)

Wie zijn de hoofdrolspelers voor het Scheldebeleid in Vlaanderen en Nederland?

In Vlaanderen zijn binnen het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap twee administraties nauw betrokken bij het Scheldegebeuren.

De administratie Waterwegen en Zeewezen (AWZ: <http://www.awz.be>) voert het dagelijks beheer over de Schelde en een belangrijk deel van haar zijrivieren. Afhankelijk van het specifieke doelgebied wordt het takenpakket uitgeoefend door de afdeling Maritieme Toegang (Westerschelde i.s.m. Nederland, onderwaterbed van Zeeschelde tussen grens en Rupelmonde), de afdeling Zeeschelde (Zeeschelde, Durme, Rupel, Dijle, Zenne, Netes, Netekanaal en Demer van Werchter tot Diest), of de afdeling Boven-Schelde (Boven-Schelde, Dender, kanaal Gent-Terneuzen e.a.).

Daarnaast zijn ook andere afdelingen bij het Scheldegebeuren betrokken vanuit specifieke invalshoeken: afdeling Scheepvaartbegeleiding (beheer Schelderadarketen), afdeling DAB Loodswezen (loodsen en beloodsen van schepen), het Waterbouwkundig Laboratorium en Hydrologisch onderzoek (WLH: studies en beheer hydrologisch meetnet), afdeling Beleid, Havens, Waterwegen en Zeewezen (internationale betrekkingen, Vlaams havenbeleid) en de Vlaamse Nautische Autoriteit (VNA: opstellen van regels inzake scheepvaart, gewestoverschrijdende nautische opdrachten).

Daarnaast staat de **administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer** (AMINAL: <http://www.vlaanderen.be/>) mee in voor de voorbereiding van infrastructurele werken en de evaluatie van het Vlaamse milieu- en natuurbeleid. Vanuit die functie is de afdeling Water van AMINAL o.a. bevoegd voor het grond- en drinkwaterbeleid, de kwaliteitsbeoordeling van waterbodems, het ecologisch herstel van waterlopen, het organiseren en bevorderen van de maatschappelijke dialoog over waterbeheer en het operationaliseren van de bekkencomités. Tevens voert ze het beheer over de onbevaarbare waterlopen in Vlaanderen van eerste categorie (1400 km waaronder de onbevaarbare delen van de zijrivieren van de Schelde).

Een derde hoofdrolspeler is de **Vlaamse Milieumaatschappij** (VMM: <http://www.vmm.be>), een Vlaamse overheidsinstelling die instaat voor het meten en beheren van de kwaliteit van de lucht en het oppervlaktewater. De VMM maakt Algemene Waterkwaliteitsplannen (AWP's), publiceert de Vlaamse Milieu- en Natuurrapporten (MIRA), stelt investeringsprogramma's op voor de bouw van rioolwaterzuiveringsinstallaties, int heffingen op watervervuiling en grondwaterwinning en draagt haar steentje bij tot een algemene sensibilisering van het publiek inzake waterkwaliteit.

Elk van deze instanties zetelen op hun beurt binnen het **Vlaams Integraal Wateroverleg Comité** (VIWC: <http://viwc.lin.vlaanderen.be>), een in 1996 opgericht overlegplatform voor alle waterbeherende instanties in Vlaanderen. Het VIWC vervult een belangrijke, coördinerende rol bij het nastreven van een integraal waterbeheer en staat in voor het opstellen van een Waterbeleidsplan voor elk van de bekkencomités.

In Nederland staan de respectievelijke directoraten-generaal Water en Rijkswaterstaat van het **ministerie van Verkeer en Waterstaat**

(V&W: <http://www.verkeerenwaterstaat.nl>) in voor een duurzame bescherming tegen water, en vervullen zodoende een vergelijkbare rol als de administratie Waterwegen en Zeewezen van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Leefmilieu-aspecten worden dan weer behandeld door het **ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij** (LNV: <http://www.minlnv.nl/>). De Waterschappen (voor Schelde relevant: **waterschap Zeeuwse eilanden**: <http://www.wze.nl> en **waterschap Zeeuws-Vlaanderen**: <http://www.wzvl.nl>) vervullen o.a. een aantal uitvoerende taken op het vlak van kust- en dijkbeheer en oppervlaktewaterkwaliteit. De **Provincie Zeeland** (<http://www.zeeland.nl>) houdt o.a. financieel toezicht op gemeenten en waterschappen en heeft een aantal verantwoordelijkheden inzake grondwater- en luchtkwaliteit. Het **Bestuurlijk Overleg Westerschelde** (BOWS: <http://www.scheldenet.nl>, onder 'organisatie') bundelt heel wat van die krachten. Het BOWS ontstond in zijn huidige vorm in oktober 1992 en maakt o.a. werk van een integraal beleidsplan voor het Nederlandse deel van de Schelde. Het is een regionaal overlegorgaan waaraan de provincie Zeeland en de bij de Westerschelde betrokken ministeries, gemeenten en waterschappen participeren en waarin Vlaanderen zetelt als waarnemer. In december 2002 werd het BOWS uitgebreid (BOWS+) met tal van Nederlandse belangenorganisaties en mocht ook de Provincie Antwerpen toetreden als waarnemer. Het BOWS wordt op ambtelijk niveau ondersteund door de **Werkgroep Westerschelde** (WWS). Het overleg met gemeenten en waterschappen inzake het Westerschelde beleidsplan vindt plaats in de schoot van de **Taakgroep WS**.

ProSes onderzoekt die projecten en maatregelen en stelt een ontwikkelingsschets op, onder meer gebaseerd op een Strategische milieueffectrapportage (S-mer), een maatschappelijke kostenbatenanalyse (MKBA) en een Natuurontwikkelingsplan (NOP), die zij laat uitvoeren door derden. In deze advies- en afstemmingsronde spelen ook het **Adviserend Overleg Schelde (AOS)** - een ambtelijk overleg dat de TSC adviseert - en het **Overleg Adviserende Partijen (OAP)**: <http://www.proses.nl/oap/> - overleg met de belanghebbenden, maatschappelijke organisaties en niet-opdrachtgevende overheden - een rol. Binnen de twee jaar dienen de gezamenlijke studies te zijn afgerond. Uiterlijk negen maanden later - tegen eind 2004 - zou rond het pakket voorgestelde maatregelen politieke besluitvorming moeten plaatsvinden. Intussen werkt men ook aan een gemeenschappelijk Nederlands-Vlaams lange termijn onderzoek en monitoring, die de realisatie van de visie 2030 en de toekomstige samenwerking op het vlak van beheer en beleid moet helpen onderbouwen (zie verder onder 'Wetenschappelijk onderzoek zonder grenzen'). Intussen hebben ook meer dan 30 Nederlandse en Belgische natuur- en milieuorganisaties zich gegroepeerd en geschaard achter het 'Verdrag van Saefinghe', dat helpt toezien op een natuur- en milieuvriendelijk beleid en beheer voor het Schelde-estuarium.

Samen in de bres voor een degelijke informatievoorziening

Bestuur en beleid is één zaak. De bevolking informeren en sensibiliseren over dit beleid zit hier niet noodzakelijk in vervat en gebeurt deels via andere organisaties. We halen er voor u die initiatieven uit die grensoverschrijdend zijn en een bijzondere affiniteit met de Schelde hebben.

Een prominente rol wordt opgeëist door het **Schelde InformatieCentrum (SIC)**: <http://www.scheldenet.be/>. Het Schelde InformatieCentrum is in september 1994 opgezet door het Bestuurlijk Overleg Westerschelde uit de behoefte aan een goede communicatie rond het beleidsplan Westerschelde. Sindsdien zijn de werkzaamheden verlegd, van ondersteuning van het BOWS naar algemene informatievoorziening over het Schelde-estuarium aan derden. Nu informeert het Schelde InformatieCentrum zowel over de Westerschelde in Nederland, als over de Zeeschelde in Vlaanderen. Naast de bestaande vestiging te Middelburg, verkreeg het Schelde InformatieCentrum via financiering door de administratie Waterwegen en Zeewezen begin 2003 ook een Vlaamse kracht. Deze Vlaamse

Het Schelde InformatieCentrum vervult een prominente rol in het informeren en sensibiliseren van de bevolking. Naast de bestaande vestiging te Middelburg, verkreeg het Schelde InformatieCentrum via financiering door de administratie Waterwegen en Zeewezen begin 2003 ook een Vlaamse kracht. Deze Vlaamse vertegenwoordiging, Bregje Beyst, opereert vanuit het Vlaams Instituut voor de Zee, te Oostende (VL)

vertegenwoordiging opereert vanuit het **Vlaams Instituut voor de Zee**, te Oostende. Je kunt nu dus zowel in Middelburg als in Oostende terecht voor informatie over alles wat met de Schelde te maken heeft: de veruiming van de Westerschelde, natuurgebieden langs de Schelde of de economische betekenis van de Schelde, noem maar op. Ook de redactie van de Schelde Nieuwsbrief, sinds november 1994 vier maal per jaar gratis uitgegeven door het Schelde InformatieCentrum, is gedeeld Nederlands-Vlaams. Door iedereen te informeren versterkt het Schelde InformatieCentrum de betrokkenheid met de voor Zeeland en Vlaanderen zo belangrijke rivier en draagt het bij tot het cultiveren van het 'Scheldegevoel'.

De vzw. **Grenzeloze Schelde (GS: °1993)** is een samenwerkingsverband van Franse, Vlaamse, Brusselse, Waalse en Nederlandse milieu- en natuurorganisaties en personen die ijveren voor de verbetering en het herstel van het ecosysteem in en om de waterlopen van het Scheldebekken. Grenzeloze Schelde ontplooit een waaier aan activiteiten, gaande van de organisatie van openbare debatten en overleg met verenigingen en de overheid, over wandelingen/fietstochten langs waterlopen tot milieu-educatieve acties rond het thema water.

Het intussen nog enkel als virtuele instelling bestaande Rijn Schelde Instituut was destijds de initiatiefnemer voor de oprichting van de **Internationale Schelde Faculteit** (ISF: <http://www.isf-web.com/>). Dit grens-

overschrijdend kennisnetwerk, gevestigd te Vlissingen, ontstond in 1989 vanuit een samenwerking van bedrijven, overheden en (onderwijs)instellingen uit de industriële as Gent-Terneuzen-Vlissingen-Middelburg. Later breidde de werking zich uit tot de volledige provincies Zeeland en Oost- en West-Vlaanderen. Het ISF bundelt niet alleen de expertise uit tal van kennis-

Enkele spraakmakende grensoverschrijdende educatieve Schelde-projecten

Als toonaangevend centrum inzake grensoverschrijdende informatieverstrekking over de Schelde, trekt het Schelde InformatieCentrum heel wat projecten. Recent nog werd samen met het Scheldefonds een heuse **Scheldekrant** gemaakt, die de omwonenden informeert over het reilen en zeilen op en langs het estuarium. Daarnaast creëerde het Schelde InformatieCentrum ook twee boeiende educatieve websites i.s.m. andere instanties. Eerst en vooral is er het **Educatief Schelde-Estuarium Project (ESEP)**: <http://www.scheldelesen.be/>, dat 10-15-jarigen via lespakketten en een leskist probeert een 'Scheldegevoel'

bij te brengen. En sinds kort is er ook een site van en voor gidsen en gidsenorganisaties die actief zijn in het gebied van het Schelde-estuarium: <http://www.scheldegids.org/>. Deze **gidsensite** (in opbouw) biedt info over excursiemogelijkheden in natuurgebieden, havens, musea en steden.

De Scheldekrant is een nieuwe uitgave van het Schelde InformatieCentrum en het Scheldefonds, twee Vlaams-Nederlandse samenwerkingsverbanden met een bijzonder 'Scheldegevoel' (VL)

De Schelde is een bijzonder rijke bron voor informatie. Getuige de vele verenigingen, bezoekerscentra en initiatieven die van informatieverstrekking en educatie rond de Schelde hun roeping hebben gemaakt (MD)

gebieden, het stimuleert ook de overdracht van deze kennis via korte en langlopende cursussen en toepassingsgericht onderzoek. Inzake onderwijsactiviteiten spelen vooral de Hogeschool Zeeland en de Universiteit Gent, en in toenemende mate de Vlaamse hogescholen, een belangrijke rol.

Nieuw (° 2000) is dan weer het **Scheldefonds** (<http://www.scheldefonds.org>). Deze unieke Vlaams-Nederlandse samenwerking tussen overheden, het bedrijfsleven en de milieu- en natuurverenigingen wil een duurzame ontwikkeling van de Schelde nastreven. Het vernieuwende aan het Scheldefonds is dat het zich ook specifiek richt naar de industrie. Door fondsen te werven kunnen diverse activiteiten georganiseerd worden die de betrokkenheid bij het estuarium vergroten (bv. projecten van natuurontwikkeling en natuureducatie). Drijvende kracht achter dit initiatief en tevens voorzitter is prof. Patrick Meire van de dienst Ecosysteembeheer van de Universiteit Antwerpen. Coördinator van het Scheldefonds is Ann Govaerts.

Wetenschappelijk onderzoek zonder grenzen

Voor een gedegen beleid en beheer is toegepast wetenschappelijk onderzoek als basis essentieel. Daarnaast is het Schelde-estuarium een boeiend openluchtlaboratorium voor een breed spectrum aan fundamenteel wetenschappelijk onderzoek. Hierdoor is het Schelde-estuarium dezer dagen één van de best bestudeerde estuaria ter wereld. Toch is slechts een deel

van dit onderzoek echt grensoverschrijdend. Voor het hierna volgende luik zullen we het dan ook niet hebben over de veelheid aan onderzoek uitgevoerd door Nederlandse instituten in de Westerschelde en het unilaterale, Vlaamse onderzoek in de Zeeschelde (het Vlaamse, getijgebonden deel van de Schelde tussen de grens en Gent) uitgevoerd aan universiteiten en wetenschappelijke instellingen. We zullen ons veeleer concentreren op de recente, grotere Scheldestudieprojecten en -initiatieven met een duidelijk grensoverschrijdend karakter qua partnership. Meer algemeen geven we graag nog mee dat ook binnen de Lange Termijn Visie Schelde een gezamenlijk Vlaams-Nederlands onderzoeks- en monitoringprogramma is voorzien. De opmaak en uitvoering van dit beleidsondersteunende LTV O&M programma werd in het Memorandum van Vlissingen van 4 maart 2002 toevertrouwd aan de Technische Schelde Commissie. Dit LTV O&M moet o.a. een informatiesysteem beheren en een kennisbijdrage leveren ten behoeve van de Maatschappelijke Kosten Baten Analyse en de Strategische MER die in het kader van de Ontwikkelingsschets 2010 voor het Schelde-estuarium worden opgemaakt (meer hierover in een bijdrage van ir. Koenraad Mergaert en ir. Eric Taverniers voor Nieuwsbrief@Water: (http://viwc.lin.vlaanderen.be/water/nieuwsbrief_2003_7a.html)).

Ann Govaerts is coördinator van het Scheldefonds, een Vlaams-Nederlandse samenwerking van overheden, bedrijfsleven en milieu- en natuurverenigingen (VL)

Grotere grensoverschrijdende onderzoeksprojecten

In grote lijnen kan gesteld worden dat tot halfweg de jaren '90 het gros van het onderzoek gebeurde in de minder zwaar vervuilde (Nederlandse) Westerschelde. Pas eind 1995 kreeg ook de (Vlaamse) Zeeschelde zijn deel, met het **OMES-project**. Dit geïntegreerd Onderzoek Milieu-Effecten Sigma-plan bestreek in eerste instantie een looptijd van drie jaar, en diende onderbouwing te geven aan alternatieve manieren voor dijkversterkingen en het aanleggen van gecontroleerde overstromingsgebieden. Niet minder dan 15 onderzoeksgroepen en administratieve diensten werkten samen om de ecologische samenhang van de Zeeschelde beter te begrijpen en te vatten in een databank en ecosysteemmodel. Voor dit laatste facet werd beroep gedaan op de expertise van het Centrum voor Estuariene en Mariene Ecologie (NIOO-CEME: (<http://www.nioo.knaw.nl>)), dat eerder ook al het ecosysteemmodel voor de Westerschelde ontwikkelde. Nadien kon de goed samenwerkende structuur van het OMES-netwerk - zij het in afgeslankte versie - worden gecontinueerd, met als voornaamste opzet de gestarte monitoring te kunnen continueren (zie verder).

Om ook de vruchtbare samenwerking onder onderzoekers in leven te houden startte prof. Patrick Meire, tevens trekker van OMES, een wetenschappelijke onderzoeksgroep (**WOG**) bij het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek.

Het OMES-project ging van start in 1995 en brak met de traditie om alle onderzoek in het Schelde-estuarium te concentreren op de Westerschelde en Beneden-Zeeschelde. Het is de grote verdienste van dit 'Onderzoek Milieu-Effecten Sigmaphan' het zoetwatergetijdegebied van het estuarium in de internationale schijnwerpers te hebben geplaatst. Bovendien werd een schat aan kennis omtrent de ecologische samenhang van de Zeeschelde verzameld en verwerkt (MD)

Onder de titel "Ecologische karakterisatie van Europese estuaria, met het Schelde-estuarium als model" overkoepelt deze werkgroep niet minder dan 19 onderzoekseenheden en 34 wetenschappelijke laboratoria uit Vlaanderen, Franstalig België en Frankrijk. Streefdoel is een betere integratie van het multidisciplinaire en vaak versnipperde estuariene onderzoek. Dit kan door uitwisseling van expertise met onderzoekers uit andere estuaria, het organiseren van wetenschappelijke meetings en het publiceren van geïntegreerde artikels.

Het project **MOVE** (Monitoring Verruiming Westerschelde: 1996-2006) is opgezet door de Nederlandse beheerder van de Westerschelde, Rijkswaterstaat Directie Zeeland, om de effecten van de verruiming tot het 48/43/38 voet niveau en de bijhorende bagger-, stort- en zandwinstrategie te evalueren. Het betreft enkel de gevolgen op de morfologie en niet deze op bv. scheepvaart, visserij, recreatie etc. Hoewel het MOVE-onderzoek in eerste instantie werd opgedragen en uitgevoerd vanuit Nederland, hebben Vlaanderen en Zeeland intussen afgesproken om het verder MOVE onderzoek, gezamenlijk uit te voeren.

Het project MOVE (Monitoring Verruiming Westerschelde: 1996-2006) is opgezet door de Nederlandse beheerder van de Westerschelde, Rijkswaterstaat Directie Zeeland, om de effecten van de verruiming tot het 48/43/38 voet niveau en de bijhorende bagger-, stort- en zandwinstrategie te evalueren. Schor- en plaaterosie zijn aspecten die hierbij nauwlettend in het oog worden gehouden (MD)

Zowel de afdeling Waterbouwkundig Laboratorium en Hydrologisch Onderzoek aan Vlaamse zijde (AWZ-WLH) als het Waterloopkundig Laboratorium/Delft Hydraulics in Nederland (WL) zijn toonaangevend op het vlak van hydrologisch en hydraulisch onderzoek. In maart 2002 startten beide instellingen een gezamenlijk project om bestaande numerieke 2D- en 3D-modellen te optimaliseren. De bedoeling is om turbulente stromingen, die de uitwisseling van water tussen de Beneden-Schelde en de havendokken beïnvloeden, in de modellen mee te nemen zodat die performanter worden. Het project loopt tot begin 2004.

Voor wie geïnteresseerd is in de verspreiding en mogelijke hormoonversturende werking van verontreinigende substanties in het Schelde-estuarium, is er het **ENDIS-RISKS** project (<http://www.vliz.be/projects/endis>). Dit project loopt van februari 2002 tot eind april 2006 en kadert in het federale programma PODO, dat gericht is op een beleid van duurzame ontwikkeling. Drie laboratoria van de Gentse universiteit, het VLIZ, de Beheerseenheid Mathematisch Model Noordzee en het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ) werken samen.

Monitoring

De monitoring van sleutelparameters van het estuarium is essentieel voor een goed beheer. Toch dient te worden vastgesteld dat samenwerking over de Nederlands-Vlaamse grens heen inzake monitoring zich nog maar in een beginstadium bevindt. Aan Vlaamse zijde garanderen de uitloper van het OMES-project (7 Vlaamse partners) en het Instituut voor Natuurbehoud dat de belangrijkste componenten van het ecosysteem Zeeschelde verder worden opgevolgd. Het Instituut voor Natuurbehoud neemt de monitoring van bodemdieren, watervogels, vegetatie, sedimentsamenstelling en de kwaliteit en evoluties in herstelprojecten voor zijn rekening. Ook de Vlaamse Milieumaatschappij voert onafhankelijk bemonsteringen uit naar de waterkwaliteit in dit deel van het estuarium en doet al sinds 1989 fysico-chemische analyses op sedimentstalen genomen ter hoogte van de drempels in de Westerschelde. Dit laatste onderzoek kadert in de evaluatie van de kwaliteit van de teruggestorte baggerspecie, die dient te voldoen aan de normen gesteld in de Nederlandse Wet verontreiniging oppervlaktewateren (WVO). Aan Nederlandse zijde zijn het vooral het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ) en het NIOO-CEME die de waterkwaliteit en de ecologische waarden van de Westerschelde (met uitlopers tot in Vlaanderen) opvolgen. RIKZ verzamelt veel informatie onder de vlag van het MWTL-programma (Monitoring Waterstaatkundige Toestand

Voor de Schelde belangrijke grensoverschrijdende EU-onderzoeksprojecten uit het verleden

Het zou ons te ver leiden alle Schelde onderzoeksprojecten met een grensoverschrijdende inslag uit het verleden in dit bestek op te rakelen. Bovendien hebben er in de loop van de jaren tal van ad hoc samenwerkingen plaats gegrepen tussen Vlaamse en Nederlandse onderzoekers, die zowel inhoudelijk als logistiek van aard waren. Enkele spraakmakende Europese projecten met Vlaams-Nederlandse input die heel sterk focusten op de Schelde willen we jullie echter niet onthouden:

- **JEEP-92** ('Joint European Estuarine research Programme': 1990-92), in kader van Europese Marine Science and Technology Programme (MAST): vergelijking tussen 7 Europese estuaria, waaronder Westerschelde; studie macrobiologische processen in functie van koolstofkringlopen in estuaria; partners waren o.a. het Delta Instituut voor Hydrologisch Onderzoek (DIHO, het huidige NIOO-CEME), de Universiteit Gent, de Dienst Getijdewateren van Rijkswaterstaat (DGW, het huidige RIKZ) en TNO
- **MATURE** ('biogeochemistry of the MAXimum TURbidity zone in Estuaries': 1992-94, in kader van 'Environment' programma van de EU), het vervolg op JEEP-92 maar beperkt tot drie estuaria (Elbe, Gironde en Schelde) en toegespitst op de biogeochemie van de maximale turbiditeitszone in de Beneden-Zeeschelde; partners o.a. NIOO-CEME, Universiteit Gent en Vrije Universiteit Brussel
- **ECOFLAT** (1996-99: Europees project binnen 'Environment & Climate' programma), samenwerking tussen 8 Europese instituten waaronder NIOO-CEME, WL-Delft, RIKZ, Universiteit Gent en het Instituut voor Natuurbehoud; onderzoek naar de rol van getijdeplaten (in casu de Molenplaat in de Westerschelde) op de ecologie van estuaria

De Schelde is één van de best bestudeerde estuaria ter wereld. In nogal wat van die onderzoeksprojecten was er een intense samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse instellingen en personen (MD)

Om het beheer en beleid t.a.v. een bepaald gebied of ecosysteem zoals de Schelde te kunnen opvolgen en evalueren, is het noodzakelijk de vinger aan de pols te houden. Met deze monitoring wordt niet enkel gekeken hoe het met aaiibare soorten als deze Gewone Zeehond gesteld is, maar wordt ook aandacht besteed aan de toestand van ongewervelde bodemdieren, vegetatie, sedimentsamenstelling en waterkwaliteit (MD)

des Lands), dat sinds de jaren zeventig langjarige meetreeksen opbouwt van fysische, chemische en biologische aspecten van het watersysteem. En ook de Beheerseenheid Mathematisch Model van de Noordzee (BMM)) voert enkele malen per jaar een biotische en abiotische monitoringcampagne uit op het Belgisch Continentaal Plat, met uitlopers stroomopwaarts tot Antwerpen. Hopelijk wordt een meer structurele afstemming en uitwisseling van gegevens in de nabije toekomst mogelijk gemaakt binnen het Vlaams-Nederlands onderzoeksprogramma t.b.v. de Lange-Termijn Visie Schelde-estuarium, het LTV O&M.

Zonder dit uitgebreide onderwerp in detail te gaan behandelen, willen we nog meegeven dat Vlaanderen en Nederland ook op het vlak van hydro-meteo (getij, stormopzet,...) streven naar een maximale afstemming van metingen en modellen, om zo de veiligheid op en rond de Schelde te kunnen verzekeren.

De Vlaams-Nederlandse samenwerking Zeewetenschappelijk Onderzoek

In het kader van de Vlaams-Nederlandse samenwerking inzake Wetenschap en Technologie zijn de betrokken ministers in 2000 samenwerking overeengekomen op gebied van estuaria/kustgebonden wetenschappelijk onderzoek. Deze Vlaams-Nederlandse samenwerking Zeewetenschappelijk Onderzoek (VlaNeZO: http://www.nwo.nl/subsidiewijzer.nsf/pages/NWOA_4YCGAX?Opendocument&su=no) wordt gecoördineerd door respectievelijk

het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen (FWO) en de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) onder voorzitterschap van prof. Carlo Heip, directeur van het NIOO-CEME en buitengewoon hoogleraar aan de Universiteit Gent. Voor de looptijd 2001-2005 is reeds een eerste toekenningronde gebeurd, waarbij vier projecten werden weerhouden voor financiering. Het betreft geïntegreerd ecologisch onderzoek over:

- de balans tussen heterotrofe en autotrofe processen in het Schelde-estuarium: de gevolgen voor de koolstof- en stikstofcycli (uitvoerders: Vrije Universiteit Brussel, prof. Dehairs; NIOO/CEME, dr. Middelburg)
- de relatie tussen diversiteit en productiviteit bij het microfytobenthos (Universiteit Gent, prof. Vijverman; NIOO/CEME, dr. Stal; NIOZ, dr. Muyzer)
- de rol van zoetwatergetijdegebieden als verwerkers en 'sinks' van stikstof in estuaria: een allesomvattende ecosysteemstudie met de isotoop ^{15}N (Universiteit Antwerpen, prof. Meire; NIOO/CEME, dr. Boschker; Vrije Universiteit Brussel, prof. Dehairs)
- een experimentele studie van het meiobenthos m.b.t. voedsel, zuurstof en bioturbatie (Universiteit Gent, prof. Vincx; NIOO/CEME, prof. Herman)

Jan Seys¹ & Bregje Beyst²

¹ Vlaams Instituut voor de Zee
² Schelde InformatieCentrum

met dank aan alle personen en instituten die hun medewerking verleenden bij het schrijven van dit artikel en bij het aanleveren van illustratiemateriaal

De Zeeleeuw en Serres van De Haan

Nieuwe instrumenten aangekocht

Ten behoeve van de onderzoekers die het oceanografisch schip de Zeeleeuw gebruiken als platform, zijn recent enkele nieuwe instrumenten aangekocht. Om lichtmetingen onder water toe te laten ter ondersteuning van bv. fytoplanktonstudies, schafte VLIZ een zogenaamde PAR ('Photosynthetic Active Radiation') en Surface Reference PAR sensor aan. Met deze toestellen (kostprijs: 3.710 EUR) is het mogelijk respectievelijk het lichtprofiel in de waterkolom te meten en een correctie door te voeren voor de atmosferische lichtinval.

Daarnaast werd een altimeter met akoestische communicatie aangekocht waarmee de sleeptdiepte van het pelagische net kan worden gescreend. Het toestel kostte 14.480 EUR en zal o.a. zijn onmiddellijk nut kunnen bewijzen in het kader van het PODO-II project TROPHOS (<http://www.vliz.be/projects/trophos/index.php>).

Scheepstijd Zeeleeuw volgeboekt voor 2004!

Drie jaar na de maidentrip van de Zeeleeuw als oceanografisch schip, is de vraag naar scheepstijd reeds groter dan het aanbod. Het bewijst dat de vraag naar scheepstijd bij Vlaams/Belgische onderzoeksteams de inzet van twee schepen (Belgica, Zeeleeuw) meer dan rechtvaardigt. Voor 2004 ontving het VLIZ voor 1616 uur (202 vaardagen) aanvragen aan scheepstijd, wat bijna 10% meer is dan de totaal beschikbare vaartijd. Rekening houdend met een te verwachten bijkomende vraag - n.a.v. nog goed te keuren IWT-beurzen en PODO-II gerichte acties - kan nu al gesteld worden dat de beschikbare tijd nog efficiënter zal dienen te worden ingevuld. Ook klinkt de vraag naar langere tochten (meer dan 12 uur op zee) steeds luider, en onderzoekt VLIZ en de afdeling Vloot of nachtelijke staalnames kunnen worden ingevoerd.

Helaas moet het VLIZ tegelijkertijd vaststellen dat de onderhoudsperiode van de Zeeleeuw verlengd werd met drie weken, waardoor het schip meer dan twee maand niet aan varen toekwam. Gezien het vaarschema voor de resterende weken van 2003 volgeboekt is, en door technische